

જીવનતીર્થ, જૂનાકોબા, ગાંધીનગર સંચાલિત

શહેરી અભિક્ષમ

શહેરી જીવનને ધબકતું રાખનાર શ્રમજીવીઓની સેવા

આદિવાસી અભિક્ષમ

પરંપરાગત જ્ઞાન દ્વારા આરોગ્ય સેવા અને જીવન વિકાસ

આનંદશી જીવીએ - પ્રેમથી જીવીએ - સમજાળી જીવીએ.

જીવનતીર્થ

શહેરી અભિક્ષમ

શહેરી જીવનને ધબકતું રાખનાર શ્રમજીવીઓની સેવા

પેઢી દર પેઢીએ જીવનના ભાગલા પડ્યા,
રોજરોટીના શોધમાં વખાના માર્યા શહેરોમાં આવ્યા,
નાના મોટા નોકરી-ધંધા અને છૂટક મજૂરી કરી ગુજરાન ચલાવ્યું;
વધુમાં વધુ અમોને શું જોઈએ?
પ્રાથમિક સુવિધાઓ, પાયાની સેવાઓ અને સન્માનપૂર્ણ વ્યવહાર!
આપશો ને!!?

ભૂમિકા:

દેશભરમાં ગુજરાત શહેરીકરણની ગતિમાં મોખરે છે. ૨૦૧૧ની વસ્તી ગણતરી મુજબ ગુજરાતની શહેરી વસ્તી ૪૨.૨ ટકા એટલે કે ૨.૫૭ કરોડ જેટલી હતી જે ૨૦૨૧ સુધીમાં ૪૪.૪૬ ટકા થશે. વધતી જતી વસ્તી, ઘટતી જતી ખેતીની જમીન અને છીનવાતા જતા પ્રાકૃતિક સંસાધનોને કારણે વખાના માર્યા રોજી-રોટીની શોધમાં શહેરોમાં ઠલવાતા જતા લોકો મુખ્યત્વે ચાલીઓ અને જૂંપરીપદ્ધીઓમાં રહે છે. શહેરીજીવનને ધબકતું રાખનાર આ શ્રમજીવી સમાજને વીજળી, પાણી, રસ્તા, શૌચાલય જેવી પાયાની માળખાડીય સુવિધાઓ મળે તો પણ ગુણવત્તાવાળું શિક્ષણ, સ્વચ્છ અને આરોગ્યપ્રદ વાતાવરણ, સંસ્કારપ્રેરક પ્રવૃત્તિઓ, નાગરિકત્વની તાલીમ તથા વિકાસની તક દુર્લભ છે.

આ બાબતને ધ્યાનમાં રાખી જીવનતીર્થ દ્વારા અમદાવાદના સૌથી મોટા સ્લમમાં ગણતા ‘રામાપીરનો ટેકરો’ અને તેની આસપાસના ગણેશનગર, બલોલનગર, રાણીપ-નિર્ષયનગર સુધીના વિસ્તારમાં ૨૦૦૮-૧૦થી અનેકવિધ પ્રવૃત્તિઓ શરૂ કરવામાં આવી છે. સમર્પિત નિષાવાન કાર્યકરો, તે વિસ્તારમાં વર્ષોથી કાર્યરત ‘માનવ સાધના’ જેવી સંસ્થાની હૂંક, સ્થાનિક લોકસહકાર અને જીવનતીર્થના આપના જેવા શુભેચ્છકોની મદદથી કામનો વ્યાપ તથા ઊંડાણ વધતા જાય છે. આપને વિવિધ પ્રવૃત્તિઓની પ્રત્યક્ષ મુલાકાત લેવા તથા સહભાગી થવા હદ્યપૂર્વકનું આમંત્રણ છે.

॥ આપણા બાળકો માટે ॥

બાળ સંસ્કાર કેન્દ્રો

મોટાભાગના બાળકો શાળાએ જતાં થયા છે પરંતુ તકવંચિત સમુદાયના બાળકોને ગુણવત્તાવાળું શિક્ષણ મળતું નથી તેથી તેઓ શાળા બહાર ધકેલાઈ જાય છે. અમારા બાળ સંસ્કાર કેન્દ્રોમાં તેમને લધુતમ ક્ષમતાના માપદંડો હાંસલ કરવામાં મદદ કરવા ઉપરાંત અમે મૂલ્ય શિક્ષણ, જીવન ક્રોશટ્યોની તાલીમ તથા પ્રવૃત્તિલક્ષી શિક્ષણ દ્વારા શીખવાનો આનંદપણ આપીએ છીએ. રામાપીરનો ટેકરો અને તેની આસપાસના સ્લમના તકવંચિત સમુદાયના કુલ ૫૦૦ બાળકોને ૧૫ બાળસંસ્કાર કેન્દ્ર દ્વારા ગુણવત્તાવાળું શિક્ષણ અને જીવનઘડતરની તાલીમ આપવાનો પ્રયત્ન થઈ રહ્યો છે.

॥ આપણી દિકરીઓ માટે ॥

કન્યા કેળવણી અભિયાન

રામાપીરના ટેકરાની આસપાસના વિસ્તારની માનવસાધના સંસ્થા દ્વારા સંચાલિત ૭૮ જેટલી આંગણવાડીઓના સખીમંડળોની ૧૮૦૦થી પણ વધુ કિશોરીઓ માટે અનેકવિધ શેકષણિક પ્રવૃત્તિઓ તૈયાર કરી આંગણવાડી કાર્યકરોને તાલીમ આપવામાં આવે છે. મને શું શું ગમે? મારી માતાની દિનચર્યા, આપણી જરૂરિયાતો, શરીર વિજ્ઞાન, કસરતનું મહત્વ જેવા વિવિધ જીવનલક્ષી વિષયો અંગે સમજ ખીલવવામાં આવે છે. લોકશિક્ષણ માટે ચિત્ર સંવાદ પદ્ધતિનો ઉપયોગ અસરકારક રીતે થાય છે.

॥ આપણી બહેનો માટે ॥

કચરો વિષનારી બહેનોના સ્વસહાય જૂથો

રામાપીરના ટેકરા ખાતે અંદાજે ૭૦૦૦ બહેનો પોતાના દિવસની શરૂઆત વહેલી સવારે ત્રણ વાગ્યે ઉદ્ઘીને કચરો વીણવાથી કરે છે. ૧૦ થી ૧૫ કિલોમીટર ચાલી કાગળ, કાચ, પ્લાસ્ટિક, પૂંઠા વગેરે વીણી, વેચી ૭૦ થી ૮૦ રૂપિયા કમાઈ કુટુંબને મદદરૂપ થાય છે. આવી ૫૦૦ જેટલી બહેનો દર મહિને રૂપિયા ૨૦૦ બચાવે છે અને જરૂરિયાતવાળી બહેનોને આરોગ્ય, શિક્ષણ કે રોજગારી માટે લોન આપે છે. આ ઉપરાંત સમયાંતરે બહેનોને ઘઉં, ચોખા, તેલ, ગેસ કનેક્શન વગેરે ઘરવપરાશની વસ્તુઓનું રાહત દરે હમારી વિતરણ કરવામાં આવે છે તથા જૂથ બેઠકો અને માસિક સભાઓમાં જીવનોપયોગી શિક્ષણ આપવામાં આવે છે.

॥ આપણા વડિલો માટે ॥

નિરાંત વૃદ્ધ મંડળ

તમારા વડિલોને માન આપો અને તેમની પાસેથી શીખો.

કારણ કે તમને ખબર પણ નહીં પડે અને તમે પણ વૃદ્ધ થઈ જશો!

વડિલોને પરિવારમાં જ માનભર્યું સ્થાન મળી રહે, તેમનો સમય રચનાત્મક પ્રવૃત્તિમાં પસાર થાય તથા તેઓની નાની મોટી જરૂરિયાતો સંતોષાય તે દસ્તિએ વૃદ્ધાને કેન્દ્રમાં રાખી આ પ્રવૃત્તિ કરવામાં આવે છે. અઠવાડિક સત્સંગ, પોષણ, આરોગ્ય તપાસ ઉપરાંત તેમને જીવનતીર્થના નાના-મોટા કાર્યક્રમો માણવા મળે છે. તેમને નાના મોટા પ્રવાસો તથા યાત્રા પણ કરાવાય છે.

॥ આપણા ચુવાનો માટે ॥

રોજગાર લક્ષી તાલીમ કેન્દ્ર

તકવંચિત સમુદાયના યુવાનોને તાલીમ અને રોજગારી આપવાના હેતુથી ઉત્ત્રતી-બેંગલોરના સહયોગમાં રીટેઇલ માર્કેટિંગ, બ્યુટી પાર્લર, ઓફિસ આસીસ્ટન્ટ- ટેલી, સીવણ જેવી ૫૦ દિવસની પુરા સમયની તાલીમ અહીં અપાય છે અને તાલીમને અંતે તેઓ ગૌરવપૂર્વકની રોજગારી પ્રામ કરે છે. શહેરી તથા ગ્રામ્ય વિસ્તારના યુવાનો વ્યક્તિગત આત્મવિકાસ સાધી જવાબદાર નાગરિક બની સમાજહિત માટે સક્રિય બને તે માટે અનેકવિધ પ્રવૃત્તિઓ કરીએ છીએ.

॥ આપણા માટે ॥

જીવનતીર્થ લોકસેવા કેન્દ્ર

વાડજ-રાણીપ બી. આર. ટી. એસ. માર્ગ પર આવેલ જીવનતીર્થ લોકસેવા કેન્દ્ર સદ્ગ્રવૃત્તિઓથી ધમધમતું રહે છે અને લોકો તેનો ભરપૂર લાભ ઉઠાવે છે. વિવિધ સરકારી યોજનાઓનો લાભ અંતિમ લાભાર્થીને મળે તે માટે કેન્દ્ર સક્રિય છે.

શહેરી અલિકમ

‘જીવનતીર્થ’ - લોક સેવા કેન્દ્ર, રામાપીરનો ટેકરો,
BRTS બસસ્ટેન્ડ પાસે, વાડજ, અમદાવાદ - ૩૮૦૦૧૩.

આદિવાસી અભિક્ષમ

પરંપરાગત જ્ઞાન દ્વારા આરોગ્ય સેવા અને જીવન વિકાસ

લોકો પાસે જીવ તેમની સાથે રહો.

તેમની પાસેથી શીખો, તેમને યાદો,

તેમની જીવકારીથી શરૂઆત કરો.

તેમની પાસે જે છે તેનાથી રચના કરો.

સાલને નેતૃત્વ તેને કહેવાય,

જ્યારે કામ સંપન્ન થાય, ધ્યેય હાંસલ થાય,

ત્યારે લોકો કહી ઉંટ' આ અમે સૌંદર્ય જીતે કર્યું છે!

ભૂમિકા

ગુજરાતના દક્ષિણ પૂર્વે આદિવાસી વિસ્તારમાં નર્મદા જલ્લામાં આવેલ દેણિયાપાડાનાના—ધૂટા છવાયા ફળિયાઓમાં વહેંચાયેલ ૨૧૪ ગામોનો તાલુકો છે. છેલ્લા ધણાં વર્ષોથી અનેક સ્વૈચ્છિક સંસ્થા-સંગઠનો અને સરકારી, અર્ધસરકારી વિભાગો સાથે સંકલન કરી આદિવાસી સંશોધન અને વિકાસ કાર્યક્રમો જીવનતીર્થ કરી રહ્યું છે જે નીચે પ્રમાણે છે.

'આદિ ઔષધિ જૂથ'નું સશક્તિકરણ

સ્થાનિક ઔષધિય વનસ્પતિઓના પરંપરાગત જ્ઞાન વડે સારવાર કરતા આદિવાસી ભગત પરિવારોના 'આદિ ઔષધિ જૂથ'ની રચના અમદાવાદની સેન્ટ જેવિયર્સ કોલેજ સોસાયટી દ્વારા ફાખર લેન્સીના નેતૃત્વમાં થઈ હતી. આ જૂથને જગ્યા-જગ્યાન સંરક્ષણ, ઔષધિય વનસ્પતિની ખેતી તથા ઔષધિ નિર્માણના કાર્યમાં જોડીને સર્વાંગિક પ્રગતિના માર્ગે આગળ વધવા પ્રેરણા-માર્ગદર્શન-સહાય પુરી પાડવામાં આવે છે.

ગુજરાત વન વિકાસ નિગમ, ગુજરાત મેડીસીનલ પ્લાન્ટ બોર્ડ તથા નર્મદા જેવી યોજનાઓની મદદથી નર્સરી તથા ઔષધિય વનસ્પતિના રોપા વિતરણ કરવા આવે છે.

॥ આહારને જ ઔષધ બનાવવા માટે ॥

મૂલ્યવર્ધિત આરોગ્યપ્રદ આહાર ઉત્પાદનો

ખ્રાન્ધીના ખાખરા, અશ્વગંધા-શતાવરીના બિસ્કીટ, અપામાર્ગની ખારી, ખાટીભીડી શરબત, મહુડાનો આઈસ્ક્રીમ જેવા આહાર ઉત્પાદનો આદિ ઔષધિ જૂથના સભ્યો દ્વારા ૨૪૪ કરવામાં આવ્યા અને તે લોકભોગ બન્યા. નાબાડ દ્વારા જીવનતીર્થને બેકરી પ્રોજેક્ટ માટે સહાય મળી જેનું સંચાલન આદિવાસી બહેનો કરે છે.

'નેશનલ ઇનોવેટીવ ફાઉન્ડેશન' તરફથી જીવનતીર્થને મલ્ટી પર્પાઝ કુડ પ્રોસેસીંગ મશીન પણ મળેલ છે જેની મદદથી વિવિધ પ્રકારના તેલ, કુવારપાઠાનું શેમ્પુ અને જ્યુસ જેવા ઉત્પાદનો પણ કરવામાં આવે છે.

॥ જૈવિક વિવિધતાના જતન-સંવર્ધન માટે ॥

જૈવિક વિવિધતાનું જતન-સંવર્ધન

ગુજરાત બાયોડાયવર્સીટી બોર્ડ, નેશનલ બાયોડાયવર્સીટી ઓથોરીટી, યુ.એન.ઇ.પી.ના જી.ઇ.એફ કાર્યક્રમની સહાયથી દેણિયાપાડા તાલુકાના સોંથી પણ વધુ ગામોની ઉપ પંચાયતોમાં બાયોડાયવર્સીટી કમીટીની રચના તથા પાંખ્લેક બાયોડાયવર્સીટી રજીસ્ટર બનાવવાના કાર્યોમાં જીવનતીર્થ ટેકનીકલ સપોર્ટ ગૃપ તરીકે કાર્યરત છે.

જૈવિક વિવિધતા અંગે વિશ્વ સંદર્ભે વિચારીએ અને કરીએ સ્થાનિક કામ! ચાલો, આપણો સૌ જૈવિક સંસાધનોના સંરક્ષણ, વિકાસ, ઉપયોગ તથા લાભ મટે સચિંત અને સક્રિય બનીએ !

॥ ઘર આંગાણે શાકભાજુ-ફળો મેળવવા માટે ॥

દદવાડા વિસ્તારમાં પોષકવાડી

જીવનતીર્થ સાથે સક્રિય રીતે જોડાયેલ 'સૃષ્ટિ ઓર્ગેનિક્સ' દ્વારા દદવાડાના ૧૨ થી ૧૫ ગામોમાં નાનકડી જગ્યામાં ખેતી કરી પરિવાર માટે અનેક પ્રકારના શાકભાજુ - ફળફળાદિ મળી રહે તે પ્રકારની પોષકવાડી અંગે માર્ગદર્શન, સહાય પુરી પાડવામાં આવે છે.

॥ વડિલોનું અદણ ચૂકવવા માટે ॥

માતૃ-પિતૃ દેવોભવ:

દેદિયાપાડાના ૨૦ જેટલા ગામોમાં વૃદ્ધો નિયમિત સત્સંગ કરે, તેમના આરોગ્ય અને પોષણની કાળજી લેવાય, વૃદ્ધ પેન્શન જેવી સરકારી યોજનાનો યોગ્ય લાભ મેળવી શકે, તેમના પ્રત્યે પ્રેમાદર જળવાય તેવા ઉદ્દેશથી આ કાર્યક્રમ ચલાવવામાં આવે છે.

ચાલો આપણી કરજ બજાવીએ, દરેક વૃદ્ધને દરેક પરિવારમાં સન્માન અપાવીએ;
અને છંદગી તેમની મુશહાલ બનાવીએ!

॥ ભાવિ પેટીને તરુમિત્ર બનાવવા માટે ॥

હરિતસેના

૨૦ જેટલી શાળામાં અંદાજે ૫૦૦ જેટલા બાળકોની પર્યાવરણના જતન સંવર્ધન માટે હરિત સેનાની રચના કરવામાં આવી છે અને પ્રદર્શન, પ્રકૃતિ શિક્ષણ, વૃક્ષારોપણ જેવા કાર્યક્રમો દ્વારા જાગૃતિ અને અમલીકરણના કાર્યક્રમો ચલાવવામાં આવે છે.

આદિવાસી અભિક્રમ

'જીવનતીર્થ' - લોક સેવા કેન્દ્ર, C/o, આદિ-ઓપથિ જૂથ,
દૂધની તેરી સામે, નિવાલદા, દેદિયાપાડા, શું: નર્મદા. -૩૮૩૦૪૦

“ હે નમૃતાના સ્વામી... અમને વરદાન આપ કે
સેવક અને મિત્ર તરીકે અમારે જે લોકોની સેવા કરવાની છે,
તેમનાથી અમે કચારેય અળગા ન પડી જઈએ... ”

- ગાંધીજી

નાગરિક પુરસ્કાર સંત શ્રી મોરારીબાપુના હસ્તે

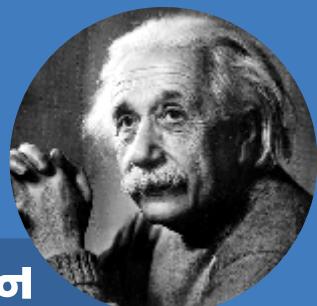

ધરતી રત્ન એવોડ ગવર્નર શ્રી કમલાજીના હસ્તે

સાહિત્ય નિર્માણ પ્રવૃત્તિ

“ વિશ્વમાં એકપણ બાળક દુઃખીયારં હોય
ત્યાં સુધી એકે શોધ મહાન નથી
કે એકે પ્રગતિ અસાધારણ નથી. ”

- આલ્બર્ટ આઈન્સ્ટાઇન

A GIFT OF LOVE IS NEVER LITTLE
ઉદારતાપૂર્વક સહયોગ આપવા આપને વિનંતિ છે.

‘જીવનતીર્થ’ સમાનતા અને ન્યાય આધારિત સ્વસ્થ સમાજ માટે પ્રતિબદ્ધ છે. ખાસ કરીને તકવંચિત સમાજના લોકો સ્વસ્થ વિકાસ કરી રાષ્ટ્રના ઉત્ક્રમાં રચનાત્મક યોગદાન કરે તે માટે તેમને અનેકવિધ રીતે મદદરૂપ થવા ઈચ્છે છે. આ કાર્યમાં તન-મન-ધનથી જોડાવા આપને હદ્યપૂર્વકનું નિર્માણ છે.

જીવનતીર્થ દ્વારા વિવિધ કાર્યક્રમોના અમલ માટે વિગતે આયોજન/દરખાસ્ત તૈયાર કરાયેલ છે. તેમાં એક યા બીજા સ્વરૂપે નાની-મોટી સહાય આપ કરી શકો છે.

સહાય યોજનાઓની વિગતે માહિતી અમારા પ્રતિનિધિ આપને આપશે. શક્ય બનશે તો આપની અનુકૂળતાએ અમારી સંસ્થાના પ્રતિનિધિ આપને મળી જશે. આપને પણ સંસ્થાની ચાલતી વિવિધ પ્રવૃત્તિઓની જાત-મુલાકાત લેવા આમંત્રણ છે.

ટ્રસ્ટ નામ: F/499/Gandhinagar
સ્થાપના: 14/7/1997
12-A Certificate: CIT/GNR/12A/1/98-99
PAN: AAATJ1146J
ટ્રસ્ટને અપાતુદાન કલમ ૮૦-જી હેઠળ
આવકવેરા મુક્તિને પાત્ર છે.

Bank Details:

“Jeevantirth”, Bank of India,
Sabarmati Branch, Ahmedabad.
A/c No: 201410100024241
IFSC: BKID0002014
MICR code: 380013028
For Foreign Donations:
FCRA Reg. No. 041920030,

: સંપર્ક:

‘જીવનતીર્થ’, જૂનાકોબા, ગાંધીનગર, ગુજરાત. - ૩૮૨૦૦૭
રાજૂ દીપિન: ૦૯૮૮૮૮૧૧૦૮૮૭
ક્રમલેશ ડાભાશી: ૦૯૭૭૭૪૮૮૭૫૮૧
મુકેશ ચૌધરી: ૦૯૮૦૬૫૦૮૮૨૨
હિમત ચૌહાણ: ૦૯૮૭૯૬૬૮૨૨૮૦
jeevantirth@gmail.com
www.jeevantirth.org